

प्रेमस्वरूप आई, वात्सल्यसिंधु आई -----

विठाई विठाई माझे विठाई----- गीताचे सूर कानावर येत होते. संतांसाठी विठ्ठलाची विठाई झाली. विनोबांनी गीतेचा सुरस मराठी अनुवाद करताना त्या गीतेची त्यांच्यासाठी गीताई झाली. दर आषाठी कार्तिकी वारीत विठ्ठल नामाचा गजर करताना देहभान हरपून वारकऱ्यांनी ज्ञानेश्वरांची ज्ञानोबा माऊली केली; एवढंच नव्हे, तर एकमेकांनाही माऊली, माऊली म्हणून संबोधत वात्सल्याला विश्वरूप देण्याचा प्रयत्न केला. कारण? कारण एकच. आईची प्रत्येकाच्या हृदयात असलेली जागा. अगदी घरदार सोडून संन्यास घेतानाही शंकराचार्यांनी आईची परवानगी मागितली होती. एकवेळ पुत्र बिघडू शकतो, पण आई कधीही वाईट असू शकत नाही हे त्यांचं वचन हेच सांगतं. प्रेमस्वरूप आई, वात्सल्यसिंधु आई अशी आर्त साद म्हणूनच कवी घालतात, तेव्हा ती साद प्रत्येकाच्या मनात उमटते.

आपण लहानपणी एक गोष्ट वाचलेली असते. खून करणाऱ्या गुन्हेगाराला न्यायाधीश फाशीची शिक्षा देतात. त्याला त्याची अखेरची इच्छा विचारली जाते. तेव्हा तो आईला भेटण्याची इच्छा प्रकट करतो. आईला मिठी मारून तिच्या कानाचा चावा घेतो आणि विचारतो, 'आई, मी पहिला किरकोळ चोरीचा गुन्हा केला तेव्हा तू मला का पाठीशी घातलंस? त्याच वेळी तू जर मला चपराक लगावली असतीस तर कदाचित मी सुधारलो असतो. आज जीव गमावण्याची वेळ माझ्यावर आली नसती!' खरं आहे. नऊ महिने बाळाला पोटात वाढवणारी आई ही बाळाची पहिली गुरू असते. बाळाची तहान, भूक, सुख, दुःख हे तिला जसं कळतं, तसं दुसऱ्या कुणाला कळणं कठीण असतं. पहिलं पाऊल टाकताना ती बाळाला हात देते, तसं घराबाहेर वावरताना मानसिक बळही देते. पहिलं अक्षर गिरवताना तिचा वत्सल हात बाळाच्या हाताला वळण देतो आणि मुलगी सासरी जातानाही दोन्ही घरां जोडावी कशी याचं मार्गदर्शन देऊन माताच लेकीची पाठवणी करते. माहेराचा उंबरा ओलांडताना मुलीच्या मनाची उलघाल काय होते याची तिला ख्वानुभवातून कल्पना असतेच. म्हणून तर बहिणाबाई म्हणतात, लेकीच्या माहेरासाठी माय जाते सासरला. यात माहेरची माया आणि सासरचा दाह या दोन्हींची सांगड बहिणाबाईंनी समर्थपणे

घातली आहे. मातेला त्या जगरहाटीची कल्पना आहे, त्यामुळे लेक जेव्हा आई होते, तेव्हा माय आणि लेक या दोन्ही भूमिकांचा अनुभव तिला येतो.

सानेगुरुजींच्या श्यामच्या आईनं तर साऱ्या मराठी वाचकांची मनं हेलावली. आचार्य अत्रे यांनी केलेल्या त्यांच्या श्यामच्या आई चित्रपटानं अखिल भारतीय स्तरावर बाजी मारली आणि पहिला येण्याचा मान पटकावला तो श्यामच्या आणि त्याच्या आईच्या नात्यातील नाजुक भावबंधामुळे. इतिहासाचा मागोवा घेतला तर शिवाजी महाराजांच्या यशामध्ये त्यांची माता जिजाऊ यांचा किती मोठा वाटा होता ते आपल्याला माहीतच आहे. श्रीकृष्णाच्या आयुष्यात तर जन्म देणारी देवकी आणि त्याचं पालनपोषण करणारी यशोदा या दोघींना महत्त्व होतं. नेहमी प्रश्न पडतो, त्या दोघी कधी भेटल्या असतील का? भेटल्या असतील तर त्यांना काय वाटलं असेल? श्रीकृष्ण आपल्या पोटचा मुलगा नाही हे कळल्यावर यशोदा मातेला काय वाटलं असेल आणि यशोदेनं आपल्या श्रीकृष्णाला किती समर्थ केलं हे कळल्यावर देवकीला यशोदेबद्दल काय वाटलं असेल?

एखाद्या रुग्णालयातील मुलांच्या वॉर्डमध्ये डोकावलं तरी आपल्या बाळाच्या भविष्याची चिंता सतावणाऱ्या मातांच्या हृदयातील कालवाकालव जाणवते. शारीरिक किंवा मानसिक रीत्या अपंग मुलाला तगवण्यासाठी आई काय करू शकते याचं उदाहरण यलो या चित्रपटात दिसतं. ते खरं खरं उदाहरण आहे. खऱ्या खऱ्या गौरीच्या घरात जेव्हा तिनं मिळवलेल्या विविध बक्षिसांची आणि चषकांची ओळच्या ओळ आपण पाहातो तेव्हा तिला पोहायला शिकवणाऱ्या, तिला नृत्य करायला शिकवणाऱ्या जिद्दी आईची ती यशोगाथा आपल्या दिसते.

मला तर पंधराशे मुली आहेत हे अगदी सहजपणे म्हटलेलं वाक्य ऐकलं तर एका शिक्षिकेतील मातृहृदयाची ओळख आपल्याला पटते. एखाद्या रुग्णाची सेवा करणाऱ्या परिचारिकेतील आईच त्या रुग्णाला रिझवत, हसत औषधं घेण्याला प्रवृत्त करत नसते का? एखादी आई जेव्हा आपल्या पोटच्या गोळ्याला सीमेवर पाठवते तेव्हा तोही मातृभूमीची सेवा करत आहे याचा तिला अभिमान नसतो का?

हिला मूल नाही म्हणून हिणवणाच्या समाजाला उत्तर म्हणून झाडं लावून ती जगवणारी 'ती' माय लोकांना जेव्हा तिनं लावलेल्या हजारो झाडांच्या सावलीत नेते आणि ती अभिमानानं दाखवते, तेव्हा तिच्या मातृहृदयाचं ते उदात्त रूप बघून आपणही हेलावून जातो. जिच्या हाती पाळण्याची दोरी ती जगाते उद्धारी हे संतवचन सिद्ध करणारी 'ती' तिच्या शंभरीत तरी नक्कीच भरून पावली असेल. 'तुम्ही हो माता' हे सगळ्यांना समजलं असेलच.

-----मानसी मोकाशी